

A. TYTMONAS

KA DARYTI SU „RELIGINE DOROVE“?

Susidarė palyginti paradoksali situacija: marksistų tarpe (tiek sąjunginiu mastu, tiek ir mūsų respublikoje) niekas neabejoja, jog religingumą reikia įveikti ir dorovės srityje, bet kai atsiranda reikalas apibrėžti įveikimo objektą, įklimpstama į nieko gera nežadančią painiavą. Viena iš šios painiavos apraiškų yra plačiai paplitusi mada vengti tokio tipo terminų, kaip „religinė moralė“ ir „religinė dorovė“.

Anksčiau tokios tendencijos nebuvo. Terminą „religinė moralė“ neretai vartodavo ir tie, kurie šiandien jo atsisako. Tiesa, neteko rasti paaiškinimų, kaip šis terminologinis kazusas atsirado. Gal tai atsitiko dėl to, kad išaugo filosofinės minties mūsų respublikoje kultūrinis ir intelektualinis lygis? Manau, kad jau pati ši terminologinė metamorfozė verta specialaus mokslinio domėjimosi. Bet ne apie tai šį sykį kalba.

Paprasčiausia noriu atkreipti dėmesį į štai ką: terminas, galima sakyti, likviduotas. O ką vietoj jo gavom? Nesiruošiu daryti išsamios, juo labiau sistemingos, apžvalgos. Atkreipsiu dėmesį tik į vieną kitą literatūrinį faktą, gerai žinomą (bent jau nesunkiai patikrinamą) respublikos skaitytojui.

1973 m. „Minties“ leidykla pateikė mūsų skaitytojui įdomų ir labai reikalingą leidinį — lenkų religijotyrininko Juzefo Kelerio knygos „Katalikų moralės bruožai“ — vertimą. Leidiniui gražią pratarinę parašė doc. A. Gaidys. Jis padarė autoriui priekaištą dėl knygos pavadinimo formuluotės. Esą tikslingiau būtų ją pavadinus „Katalikų etikos bruožai“. Priekaištas visiškai argumentuotas, nes knygoje kaip tik ir kalbama apie katalikiškąją etiką. Bet esmė ta, jog A. Gaidys apskritai nusistatęs sieti daiktavardį „moralė“ su būdvardžiu „katalikiškas“ (tas pats ir su būdvardžiu „religinė“). Motyvuojama tuo, jog klasinėse visuomenėse moralė turinti klasinį pobūdį. Taigi nesą pagrindo atskirai kalbėti apie religinę moralę: tokios nesą¹.

Kol autorius minėto pagrindo dar nebuvo įžvelgęs (1963 m.), tai religinę moralę taip apibrėždavo: „Klasinė religinės moralės esmė“². Tačiau

¹ Zr. Gaidys A. Pratarinė lietuviškajam leidiniui.— Kn.: Keleris J. Katalikų moralės bruožai. V., 1973, p. 11.

² Gaidys A., Murauskas V. Moralė ir religija.— Kn.: Religijos ir ateizmo klausimai. V., 1963, p. 210.

po keletos metų pasirodžiusiame darbe tai, ką anksčiau vadino „religine morale“, ėmė vadinti „religine etika“³. Kadangi šiuo atveju jokios motyvacijos nepateikiama, tai terminijos permainų varomosios jėgos tebėra neaiškios. O štai 1973 m. jau visai nedviprasmiškai nurodoma, kodėl nėra pagrindo kalbėti apie *religinę* moralę.

Aišku, susidariusį terminologinį „vakuumą“ reikėjo kuo nors užpildyti. Dėl to ir paplito tokie žodžių junginiai — „religinis moralės pagrindimas“, „katalikų etika“, „abstraktus dorovės normų kodeksas“, „religinė etika“, „moralės teorija“, „religiškai grindžiamas dorovinis kodeksas“, „bažnyčios skelbiamas dorovės kodeksas“, „etikos teorija“ ir t. t.

Atrodo, atsisakę termino „religinė moralė“, turėjome įgyti kitą, preciziškesnį, taigi ir aiškesnį. Ar įgijome? Drįstu abejoti.

Netrukus ir doc. J. Mačiulis parašė straipsnį „Moralė ir religija“, kuriam taip pat apsieinama be terminų „religinė moralė“, „religinė dorovė“. Religijai pripažįstamas, sekant G. Plechanovu, tik „moralinis elementas“, kalbama apie „religinį ir dorovinį idealą“, bandoma įteisinti „dorovinės nuostatos įsitvirtino krikščionybėje“, bei „religiškai įprasmintų elgesio normų“, „moralės ir religijos simbiozės“ ir kitus terminus⁴. Bet kokiu visuotinai įsigalėjusiu terminu fiksuoti tas normas? Kaip pavadinti moralės ir religijos simbiozės rezultata?

Iš tikrųjų labai sunku išsiversti be senojo termino „religinė moralė“. Išvytas pro duris, jis lenda pro langą. Dėl to ir doc. J. Mačiulio straipsnyje jis sugražinamas (jau kaip terminas „krikščionių moralė“⁵, arba dar originaliau — „evangelinė moralė“ — vartojamas net be kabučiu)⁶. Bet juk tai ta pati religinė moralė! Tik kitu vardu pavadinta. Vargu, jog tai būtų autorius ar redaktorius neapsižiūrėjimas, greičiau — reali bėda, atsiradusi dėl tos terminų painiavos, kai buvo atsisakyta „religinės moralės“ termino, o į jo vietą nieko konstruktyvaus nepasiūlyta.

Tokių keblių situacijų galima būtų nurodyti ir daugiau. Bet ar tai būtina? Juk situacija visada būna ta pati.

Kaip tik esant tokiai padėčiai Z. Liubarskienės straipsniu „Religinės dorovės sąvokos klausimu“ laiku pradėtas pokalbis apie terminų reikšmę ir jų vietą religijotyros moksle. Straipsnyje gal ir ne visiškai išsamiai, bet pakankamai aiškiai parodyta, jog argumentacija, kuria remiamasi neigiant religinės moralės (ir dorovės) buvimą, nėra tokia be priekaištų. Manau, kad tokią palyginti ilgalaikę šios koncepcijos monopoliją iš dalies galima paaiškinti ir susidariusia intelektualine inercija. Z. Liubarskienė pakankamai įtikinamai parodo, jog esama ir kito požiūrio, be to, toks požiūris grindžiamas argumentais, į kuriuos lengva ranka negalima numoti. Kitas reikalas, jog ir šią argumentaciją galima ir reikia papildyti.

³ Zr. *Gaidys A.* Religinė etika ir žmogaus moralė.— Kn.: *Religija, ateizmas, dabartis*. V., 1966, p. 276—292.

⁴ Zr. *Mačiulis J.* Moralė ir religija.— *Mokslas ir gyvenimas*, 1980, Nr. 6, p. 23—24.

⁵ Ten pat, p. 23.

⁶ Ten pat, p. 23—24.

Norėtųsi tik atkreipti dėmesį į tai, jog religinės moralės (dorovės) neigimas, remiantis logika esą ji tėra klasinė moralė, gali nuvesti nežinia kur. Štai, sakysim, doc. J. Karosas, vadovaudamasis analogijomis, įtikinamai parodo, jog „religinės ideologijos“ terminas, kai jis vartojamas kartu su sąvokomis feodalinis, buržuazinis ir t. t., nėra visiškai tikslus⁷. Tai ką daryti? Gal atsisakyti ir termino „religinė ideologija“? Tik tokiu atveju liktų neaiški šio nuoseklaus „atsisakinėjimo“ riba.

O iš viso, kas yra teigęs, jog *religinė* ideologija — tai būtinai turi būti kažkas šalia *buržuazinės* ar kokios kitos ideologijos? Tas pats pasakytina ir apie *religinę* moralę. Juk terminus galima interpretuoti įvairiai. F. Engelsas, pavyzdžiui, sakė, jog „net kiekviena profesija turi savo moralę“⁸. Taip sakydamas, jis turbūt vis dėlto nenusižengė materialistiniam istorijos supratimui? Tad kodėl religija negali turėti savo moralės? Juk tokia F. Engelsono profesinės moralės definicija neprieštarauja ir religinės moralės terminui, juo labiau, kad F. Engelsas yra vartojęs ir „krikščioniškos feodalinės moralės“ terminą⁹. Vadinasi, įmanomas ir krikščioniškos buržuazinės moralės terminas. Juk tas faktas, jog krikščioniška, vadinasi, religinė, moralė, aprėpianti ne vieną socialinę-ekonominę formaciją, įžymiajam K. Markso bendražygiui jokių abejonių nekėlė.

Tad ką daryti su „religine morale“? Atrodo, jog konstruktyviausia būtų, užuot neigus religinės moralės buvimą, šį fenomeną plačiai ir visapusiškai panagrinėti marksistinės metodologijos požiūriu. Tai, be abejo, labai padėtų šią gają profesinę painiavą religijotyros terminologijoje įveikti.

⁷ Zr. Karosas J. Socializmas ir ideologija.— V., 1976, p. 24.

⁸ Engelsas F. Liudvigas Feuerbachas ir klasikinės vokiečių filosofijos pabaiga.— V., 1964, p. 29.

⁹ Zr. Engelsas F. Anti-Diuringas.— V., 1958, p. 80.